

Jó szóval oktatott, játszani is engedett

„... a tettek...
magukért csak felnőttsorban felelnek.”
(Illyés Gyula)

Mindössze három esztendeig élt a NÉKOSZ, ám tagsága egy életre szóló élményt, értelmet merített belőle; és megkeseredett pillanatokban az „áldjam vagy átkozzam” nagy problémáját. Ez a kérdésfeltevés azonban — bármennyire igazi indulattal telített — mégiscsak színpadi, mert a felelet mindig egyértelmű. A NÉKOSZ-éveket senki nem engedné kitörölni a múltjából, ha mégannyi bántást is kapott érte.

Mi adta a NÉKOSZ máig is ható erejét? Sokan keresték és keresik rá a választ. Van, aki csak önmaga számára kívánja tisztázni; van, aki pedagógiai példaadásnak szánja; s van, aki a történelmet kutatja benne. Az utóbbi években nem kevesen már írásban is rögzítették a véleményüket. Olyanok is, akik kívülről kísérték figyelemmel és rokonszenvvel a munkáját, de főleg azok írtak róla, akik benne éltek. Teljes képről mégsem beszélhetünk most sem. Mindenki más-más oldaláról világította meg, mindenki mást hangsúlyozott, mindenkit más tett bizonytalanná a teljességre törekvésben. Mindettől azonban nem kuszább, csak sokszínűbb lett a kép, valahogy úgy, mint amikor nagyzenekar játssza az egyszerű vezérdallamot. A szimpatizánsoknak a közvetlen élmény hiánya, a volt tagoknak a mozgalom erős sodra, a váratlanul bekövetkezett felozlatás nyomán keletkezett zavarodottság teszi nehezzé még ma is a tárgyilagos értelmezést.

A felozlatás. Ma már tudjuk, vagy majdnem tudjuk a történelmi magyarázatát is. Néhány mondatos összegezés ide kívánczik ebből, mert ennek ismerete mind a NÉKOSZ-évek, mind az utóélete megértéséhez elengedhetetlen.

A hatalomért folytatott harc, mely egyben történelmi jövődönk tartalmát jelentette, 1948 nyarán eldőlt. A mérsékelt haladásért, a polgári célokért küzdő erők vereséget szenvedtek a társadalom lendületes fejlődését, a szocialista kibontakozást kereső dolgozó osztályoktól. A hatalom kizárólagos birtokosa a proletariátus lett, mely pártjának vezetésével hozzákezdett a szocializmus alapjainak lerakásához. A NÉKOSZ a szocialista perspektíváért küzdő erők osztaga volt. Joggal hihette, hogy a további küzdelemben is számolnak vele. Nem így történt. Valódi, de javítható hibái és konstruált kifogások miatt 1949 nyarán megszületett a felozlatását kimondó határozat. Miért? Mi volt olyan a kitűzött célokban, és mi volt olyan a NÉKOSZ-ban, hogy esetleges ütközésüktől kellett tartani?

A hatalmi harc eldőlte után a korábbi, a koalíciós évekre jellemző feladatok, harci formák — az elért eredmények alapján, a szocialista célkitűzések sikere érdekében — meg kellett, hogy változzanak. A változás hogyanjára nézve a történelem két megoldást kínált. Követni a Szovjetunióban — jóllehet más történelmi és gazdasági körülmények között, de — kipróbált, megvalósult utat; vagy keresni a második világháború utáni megváltozott nemzetközi helyzetet és a hazai gazdasági és társadalmi fejlődés sajátosságait is figyelembe vevő változatot. Különböző nemzetközi és itthoni tényezők hatására az utóbbi veszélyesnek tűnt. Így a sztálini koncepció másolása vált általánossá mind a gazdasági építésben, mind a politikai gyakorlatban. A hazai adottságok elhanyagolása néhány év után súlyos gazdasági és társadalmi konfliktushoz vezetett. Annál is inkább, mert a dogmatikus politikai irányítás az elvileg indokolható merevséget is túlteljesítette.

A dogmatikus politikai vonalvezetés hívei nem hitték, hogy éppen a szocializmus őszinte akarása teremthet bizonyos doktrináktól ugyan eltérő, de azért figye-

lemre érdemes, alkalmazható új gondolatokat, megoldási módozatokat. Szabadulni igyekeztek minden olyan formától, intézménytől, egyéntől, mely, éppen a szocializmus-hoz való őszinte hűségének tudatában, bírálóként léphetett fel, ami persze semmiképpen nem jelent tévedhetetlenséget, csupán jó alapot a továbbgondolásra. A NÉKOSZ tagsága, az ott uralkodó szellem is így vált veszélyessé, ezért kellett megszűnnie.

A NÉKOSZ-ifjúság mindebből mit sem sejtethetett. A kollégiumok felosztatásával járó bánat, értetlenség — régi jó NÉKOSZ-szokás szerint — a hangulatnak megfelelő népdal... „Nagymajtényi síkon letörött a zászló...” elsóhajtásába, majd hallgatásba fordult.

Amit az a néhány év adott, hogy „jó szóval oktatott, játszani is engedett”, eleget volt ahhoz, hogy a hallgatás ne magának való legyen. Dolgos, felnőtt évek következtek. A társadalmi fejlődésbe vetett hit, az elkötelezettség vállalása segített az eligazodásban. A volt kollégisták többsége ezután is ott volt, ahol a jó ügy szolgálatára soroztak, csak nem csoportosan, hanem egyenként jelentkeztek.

A marxista képzés a kollégiumi nevelés alapelve volt. A kollégisták közül számosan aktív párttagok voltak, komoly tekintéllyel a többiek előtt. Nincs abban hát semmi különös, hogy a felosztatás után a többség sorsa a NÉKOSZ helyett a párttal fonódott össze. Csak a NÉKOSZ kérdését kezelték — fájdalmas! — külön ügyként.

A dogmatizmus éveinek múltával jött el az az idő, mikor elismeréssel is szólni lehetett már a NÉKOSZ-ról, nemcsak a feltétlen elutasítás hangján. Ekkor azonban — a korábbi erőszakos bírálat, a hosszú hallgatás után ez talán érthető — a nosztalgikus hangulat lett úrrá. Hiszen az elteit évek alatt elszállt az ifjúság is! A tisztulási folyamat, már a kezdeteknél, maga is túlságosan sok ellentmondást kavart fel. Megtévedni könnyű volt. Mindenekelőtt annak, aki a cselekvéshez és nem a tétlen kiváráshoz szokott hozzá. A nagy történelmi rendteremtés, az ellenforradalommal, a dogmatizmussal és a revizionizmussal való leszámolás után, kinek-kinek egyénileg is volt mit elrendeznie. A volt kollégistáknak csakúgy, mint mindenki másnak. Ne higgye azonban senki, hogy valamikor is volt olyan időszak, amikor igazságosan lehetett a NÉKOSZ-t testületileg a vádlottak padjára ültetni. Igazságtalanság volt ez 1949-ben és túlságosan sommás elintézés — bár merőben más okok és megfontolások alapján — az ellenforradalmi zűrzavarból való kilábalás idején. Az egyénileg vétkesek — ezzel sem hibájuk, sem felelősségük persze nem kisebbedik, csak morális megítéltetésük lesz elviselhetőbb — nem voltak soha tényleges ellenségek. Csak a zavar, a türelmetlenség és egyiknél-másiknál talán a hiúság volt nagyobb a megengedettnél. Így kerültek némelyek tévútra. Mindez ma már a múlté. A „NÉKOSZ-per”, szerencsére nem látványosan, lezáródott. Az ítélet: a NÉKOSZ-mozgalom a munkásmozgalom integráns része volt.

A „per” lezárására, a „feloldozásra” már csak azért is nagy szükség volt, mert a mai ifjúság egyre fokozódó kíváncsisággal, egyre határozottabb rokonszenvvel fordul a NÉKOSZ felé. Ennél fényesebb rehabilitációt elképzelni sem lehet! Az ifjúság figyelme mindazokban, akik szólíttatni hagyják magukat, akik szólni tudnak a „fényes szelek” esztendeiről, a legteljesebb felelősségtudatot váltja ki.

Abban az igyekezetben, hogy a NÉKOSZ-mozgalom mind politika-, mind neveléstörténeti szempontból árnyalt értékelést kapjon, s az értelmes elrendeződés nyomán ifjú szívekben továbbéljen belőle mindaz, ami ma is életrevaló, ma is érvényes; fontos lépés *A valóság pedagógiája* címen a Tankönyvkiadó gondozásában 1975-ben közreadott dokumentumkötet. Úgy segít eloszlatni minden ködöt, legendát, félreértést, hogy nem idealizál, de nem is kisebbít. Felragyogtat minden szépséget, ám nem takargatja a gyengeséget sem. A folyamatot kelti életre.

A NÉKOSZ-mozgalomról sokan elmondták már, hogy az adott kor sajátos terméke volt. Ez adta az erejét, ezért megismételhetetlen. A mozgalom és az adott történelmi kor szerves egységét is jól dokumentálja A valóság pedagógiája. A kötet minden történelmi elemzés, magyarázat nélkül leckét ad az akkori történelemből is. Ha valaki nem értette eddig például, hogy mi az a koalíciós politika, vagy az újjá-

építés heroizmusa — gazdasági és társadalmi vonatkozásban egyaránt — a kötetet elolvassa biztosan megérti, sőt átérzi. A kötet az egykoriaknak, a résztvevőknek is fontos olvasmánya lett. Felfrissítette és újrendezte emlékképeiket.

E sorok írója — mint ahogyan már az eddig elmondottak hangvételéből is bizonyára kiderült — élete nagy élményeként tartja számon a NÉKOSZ-ban töltött két esztendejét. Ezért nagyon szívesen, de nagyon nehezen szánta el magát a megszólalásra.

Sok mindentről lehetne, kellene beszélni. Helyszűke miatt választom a még mindig legtalányosabbat: hogyan is éltünk mi, egykori NÉKOSZ-fiatalok, miért szeretünk annyira kollégisták lenni?

A válasz rendkívül egyszerű: együtt éltünk, ezt az együttlétünket, ennek tartalmát, megnyilvánulási formáit szerettük annyira. Az elemzés viszont már bonyolultabb. Külön nehezíti a hozzátapadt sok-sok fenntartás, meg nem értés, kritika.

Az ország a régi rendszer lebontásának, egy magasabb rendű társadalom építésének lázában égett. Mi naponta érezhettük, hogy ebben a munkában számolnak velünk, szükség van ránk is. Az élénk állított feladatoknak mi meg akartunk és ezért többnyire meg is tudtunk felelni. Meg tudtunk, mert egyéni erőnket vagy erőtlenségünket egyazon célért küzdő közösség fegyelmezte. Mindenre képessége szerint rótt a feladatokat, de nem keveset. A jól végzett munka, a sikeresen megoldott feladat növelte az egyén értékét, önbizalmát. Az egyéni ambíció, tehetség csak a közösség szolgálatába állítva kapott igazi elismerést. Hogy volt ebben túlzás is? Lehet. Egy bizonyos, mi nem éreztük. Aki az öncélú egyéni érvényesülés tudásával érkezett közénk, a kollégiumok légkörében átváltozott. Voltak, nem is kevesen, akiknek sok belső küzdelembe került elhagyni önös céljaikat, szokásaikat, de a többség valóban szabadulni is akart ezektől. A törtétek hamar lelepleződtek. A tartalmas emberi közösség kialakításához a NÉKOSZ adta együttélés, az ifjúságra jellemző türelmetlenség, a plebejusszármarzás jó alapot jelentett.

Szoros összetartozásunk, ebből fakadó erőnk révén sem éreztük azonban — bár sokan úgy vélték — különbnek magunkat a közösségünkön kívül levőknél. Legfeljebb az illendőnél egy kicsit harsányabban örültünk az azonos indítású, egy célért küzdő együttélés nyújtotta élményvilágnak. Aki hangos örömkért megró bennünket, annak azt is tudnia kell, hogy mi majdnem valamennyien árnyékból kerültünk egy napfényes közegbe. Nekünk még a sokágyas, fűtetlen kollégiumi szobák is emelkedést, biztonságot jelentettek. A társadalmi kirekesztettség, a szolgálóélet perspektívája helyett pedig a történelem formálódásának válhattunk részeseivé. Lehet ennyi mindent illedelmesen elviselni, különösen húszévesen?

Nem váltunk zárt közösségé. A zártság, amennyiben létezett, mindenekelőtt önvédelem volt a gáncsvetőkkel, a karrieristákkal, saját gyengeségünkkel szemben. Csak együtt voltunk, lehettünk erősek, ezért kapaszkodtunk szorosan egymásba. De soha nem úgy, hogy kirekesszük a közénk igyekvőket, a magukat hozzánk tartozónak érzőket. Ilyen értelemben zárt világunkban szerzett erőnket rajtunk kívül levő területeken igyekeztünk hasznosítani: a nyitottságnak mégiscsak ez a legbiztosabb mércéje.

Hogy nem zárt világ volt a NÉKOSZ, bizonyítja az is, hogy kerestük a felnőtt barátok — a társadalmi kérdésekben, politikában, tudományokban járatos személyek — társaságát is. Kerestük a tanítómestereket, és hálásak voltunk azoknak, akik vállaltak minket. Akkor is tudtuk és ma is meggyőződéssel vallhatjuk, hogy vezető politikusoknak, a tudományok kiemelkedő egyéniségeinek soha nem volt olyan eleven és alkotó kapcsolata az ifjúsággal, mint a NÉKOSZ fiataljaival. S ez mindenekelőtt az ő érdemük. Szerettek, segítettek, tanítottak minket. Bíráltak és hittek bennünk. Mi valódi emberi értékeik — és nem rangjuk — szerint rajongtunk értük. Sokat köszönhetünk nekik, mindenekelőtt emberi emelkedésünket, hitünket. Ha ők akkor nem fogadnak magukévá bennünket, soha nem tudunk rendbe állni, a bennünk levő képességeket az igaz ügy szolgálatára fordítani. Nekik köszönhetjük, hogy ha szegényen is, de nyomasztó gondok nélkül élhettünk, élvezhettük tevékeny ifjúságunkat. Kik voltak ők? A sokat emlegetett ismertebbeken kívül sok százan van-

nak a „névtelenebbek”, kiknek személye kollégiumonként más és más. Nem készült róluk teljes regiszter.

Egy-egy kollégiumi közösség az erős összetartás ellenére sem „nyáj” volt, mely csak tömegerejével tud hatni, amelyben nem volt, nem létezhetett egyéni szín és árnyalat. Az erős kritikai szellem is a személyiség minél teljesebb kibontását szolgálta. A közös cél elfogadása, vállalása nem színtelenítette el az egyéniséget, inkább gazdagította.

Őszinték voltunk egymáshoz. A hibák, emberi gyengeségek nem maradhattak rejtve s megbírálatlanul. De mindenkinek egyformán joga volt a bírálathoz. Kizárás csak kirívó, reménytelen esetekben történt. A bírálat rendezőelve: a kis és nagy közösség — kollégium, társadalom — érdekének szolgálata óvott a szubjektivitástól, az öncélú, sértő megjegyzésektől. Mindenki vállalta önmagát és törekedett a jobbra; mindenki vállalta a másikat és segített neki. Nem voltunk megalkuvók, még túlzottan türelmesek sem; elfogadtuk a különvéleményt, de nem mondtunk le a meggyőzésről. Nézetazonosságunk mindig küzdelemben született, és valódi egyetértést takart.

Talán nem lesz érdektelen néhány szót a tanulmányi munkánkról sem ejteni. A kollégiumokban igazi rangot a tudás és közéletiség magas fokú ötvözetével lehetett szerezni. Jóllehet a tudást nem az egyetemi vizsgákon megszerzett jegyekkel mértük, a mérce magas volt. Egyébként komoly tudás, szakmai igény nélkül be sem lehetett kerülni a kollégiumokba. Kétségtelen, hogy mozgalmi feladatainkat gyakran elébe helyeztük a tanulásnak, de ezt józan politikai belátásból tettük és nem azért, hogy alibit szerezzünk a nem tanuláshoz. Előadásokra olykor nem jártunk, ám sokat és sokfélét olvastunk. Olvasmányaink a kötelező ismeretek megszerzésétől a napi politikai életben való tájékozódásig sok mindenre kiterjedtek. Mindenekelőtt az elmarasztaló „egykönyves marxista” jelzőt igyekeztünk kinőni. A hajnalig tartó olvasás, vitatkozás éppúgy hozzátartozott a népi kollégiumok életformájához, mint a társadalmi munka vagy a népdaléneklés.

Annakidején, mi, minden forradalmak harcosainak szent hitével valóságosan hittük, hogy „holnapra megforgatjuk az egész világot”. Naivság volt? Bizonyára volt bennünk az is. Ám bizonyos történelmi helyzetekben csak erős hitre épülő, merész perspektívák hozhatnak megalapozott eredményeket. Szerény ifjonti erőnkkel így tudtuk szolgálni történelmünk mindedig legnagyobb változást hozó társadalmi küzdelmét.